

Fontes, Izvori za hrvatsku povijest, 21, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015. 517 strani.

Ta zvezek edicije virov hrvaškega državnega arhiva je v celoti (517 strani) posvečen znamenitemu častniku avstro-ogrške armade iz 1. svetovne vojne feldmaršalu Svetozarju Borojeviću de Bojna. Povod za izdajo je bila stota obletnica podpisa Londonskega sporazuma in s tem oblikovanja Jugozahodne fronte bolj znane kot Soška fronta. Edicijo virov so izdajatelji namenili spominu na preminulega odličnega poznavalca življenja in dela Svetozarja Borojevića, Milanu Pojiću.

Objavljeno gradivo v celoti izhaja iz fondov dunajskega Avstrijskega državnega arhiva/Vojnega arhiva – Österreichisches Staastarchiv/Kriegsarchiv in predstavlja največjo zbirkov dokumentov z Dunaja, ki zadevajo feldmaršala Borojevića, pa tudi vojnega dogajanja na Soški fronti. Deloma pa so uporabljeni tudi zadevni viri iz Hrvaškega državnega arhiva/Hrvatski državni arhiv iz Zagreba. Gre predvsem za fotografsko gradivo, ki zaključuje pričujoče delo. Dunajski avstrijski državni arhiv/Vojni arhiv hrani najpomembnejšo dokumentacijo o Svetozarju Borojeviću, ki zadevajo čas prve svetovne vojne. Shranjeni so v fondih Militärische Nachlässe/Vojaška zapuščine.

Poleg kratkega predgovora so uredniki pripravili tudi dve spremni študiji/uvodni besedili. Prvo je napisala sodelavka Hrvaškega inštituta za zgodovino/Hrvatski institut za povijest dr. Vijoleta Herman Kaurić z naslovom »Hrvaške postrojbe u borbama na Soči (Jugozapadno bojište)/Hrvaške enote v bojih na Soči (Jugozahodno bojišče)«, drugo pa sodelavka Hrvaškega državnega arhiva/Hrvatski državni arhiv Danijela Marjanić z naslovom »Svetozar Borojević od Bojne – zapovjednik avstrougarskih postrojbi na Jugozapadnom (talijanskom) bojištu u Prvom svetskom ratu 1915–1918/Svetozar Borojević de Bojna – poveljnik avstro-ogrskih enot na Jugozahodnem (italijanskem) bojišču v prvi svetovni vojni 1915–1918«. Medtem, ko gre pri objavi virov za objavo »golih tekstov« pa sodita obe spremni besedila med znanstvene članke z obsežnim znanstvenim aparatom in krajšim seznamom literature, ki zadeva naslovno problematiko. Obema znanstvenima člankoma je dodan še tretji, kot uvod in strokovno pojasnilo glede izvora gradiva, uporabljene metodologije in načina izbora dokumentov. Avtor tega članka je sodelavec Državnega arhiva v Pazinu/Državni arhiv u Pazinu Markus Leideck. Ti trije uvodni članki obsegajo 76 strani v knjigi ostalo pa so objavljeni viri pod naslovom »Vojna ostavina Svetozara Borojevića Austrijskog državno arhiva/ Vojna zapuščina Svetozarja Borojevića Avstrijskega državnega arhiva«.

Gre torej za doslej najboljše in najcelovitejšo objavo virov o Svetozarju Borojeviću in vojaških aktivnosti na Soški fronti, v zgodovinopisju bivših jugoslovanskih republik, najbrž pa tudi širše. Za to gre vsa pohvala iniciatorjem, urednikom in avtorjem. Ta edicija virov bo gotovo nepogrešljiv »priročnik« za vse tiste, ki se bodo v bodoče ukvarjali z znamenitim feldmaršalom in prihranjena jim bo marsikatera pot na Dunaj, ne glede na to da nosi edicija podnaslov »Izvori za hrvatsku povijest/viri za hrvaško zgodovino«. Seveda gre tudi pri tej objavi za izbor gradiva. Leideck takole pojasni metodo in kriterije izbora: »... Gradivo pripravljeno za objavo je izbrano deloma zaradi pomena, deloma pa gre za izbor iz veliko obsežnejših celot, ki pa niso tako informativno relevantne, da bi bile objavljene v celoti...« Avtor izbora je za objavo pripravil tri skupine virov. Najobsežnejša je tista, ki vsebuje vire povezane na prikaz bojev na Soški fronti. To je gledano s stališča informacij, ki jih nudi zelo obsežno gradivo in ga zato ni bilo mogoče objaviti v obliki regist. Drugo skupino tvorijo »Ukazi«, v katerih so predvsem pohvale/dopisi Borojeviću, njemu podrejenih enot in drugim visokim poveljnikom na Soški fronti ter njegove odgovore, v tretji skupini pa najdemo gradivo povezano z zahtevo, takrat še generala pehote, Borojevića po odhodu v pokoj, z dne 29. avgusta 1915. Edicijo virov zaključujejo manj pomembni a vendar ilustrativni viri: »Razno«. To so razni dopisi, čestitke, povzetek bojne poti »njegovega« 51 c. k. pehotnega polka od začetka vojne do konca leta 1915, pa tudi prevod pisma italijanskega kralja Viktorja Emanuela italijanskim enotam ob priliki dveh let bojevanja na Soški fronti ter vojno poročilo Avstro-Ogrske z dne 4. junija 1917. Objavljeno gradivo je obsežno, pazljivo in večje izbrano in zato omogoča odličen vpogled v življenje, delo ter vojaške uspehe Svetozarja Borojevića v času prve svetovne vojne, posebej na Soški fronti.

Bolj kritičen pa sem do spremnih besedil, zlasti drugega, ki dovolj obširno govori o življenjepisu feldmaršala Svetozarja Borojevića. Na splošno velja opozoriti, da se avtorici obeh strokovnih spremljajočih besedil nista preveč trudili, da bi upoštevali tudi dognanja slovenske historiografije, tako o Borojeviću, kot tudi o Soški fronti na sploh. V prvem spremnem besedilu so uporabljena le nekatera, sicer visoko kvalitetna, dela (tudi) slovenskih avtorjev, med njimi zagotovo ene najboljših poznavalk naslovne problematike, kolegice dr. Petre Svolfšak. Pogrešam pa še dela drugih odličnih poznavalcev te tematike, kot so Josip Žontar, Janez J. Švajncer, Vinko Avsenak, Miro Simčič, Rok Stergar, Walter Lukan... če, brez vrednostnega reda, naštejem le nekatere in ne izpostavim posebej knjižice izpod peresa Boža Repeta in podpisanega: »O feldmaršalu Svetozarju Borojeviću de Bojni« (Ljubljana 2010). Vsekakor njihova in tudi dela drugih slovenskih avtorjev sodijo vsaj v nabor svetovane literature, ki lahko dodatno osvetlijo naslovno temo. Druga spremna študija je v tem pogledu še skromnejša, saj v seznamu literature nisem našel niti enega slovenskega avtorja, čeprav je denimo zgodovinar Josip Žontar objavil znanstveno razpravo o Borojeviću: »Arhiv poveljstva armadne skupine maršala Svetozarja Borojevića« (Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino), že leta 1956, sam pa sem prvi znanstveni članek o Borojeviću: »O vojni z Italijo (1914–1915)« (prav tam), objavil daljnega leta 1974, zadnjega pa leta 2015: »Nekaj

premislekov, dilem in popravkov o življenjepisu feldmaršala Borojevića: junak ali uživač?« (Prispevki za novejšo zgodovino, 2015). Zanjega avtorica morda še ne mogla poznati, saj sta obe deli izšli istega leta 2015.

Tudi zato ni čudno, da se spremna študija o Svetozarja Borojevića ne dotika nekaterih vprašanj, ki so bolj ali manj pomembna za njegov življenjepis. V tem prispevku se o tem seveda ni mogoče na široko razpisati, vredno pa je nekatera vsaj omeniti in poskušati na ta način zaokrožiti vedenje o njegovem življenjepisu.

Spremna študija, kar mi je seveda z določenega stališča povsem razumljivo, izhaja iz prepričanja, da je bil Svetozar Borojević Hrvat po narodnosti. Znanstvena korektnost pa nam nalaga, da opozorimo, da ga imajo nekateri raziskovalci tudi za Srba po narodnosti oziroma celo za človeka brez domovine oz. kar Avstrijca. Tudi pokojni kolega in morda celo najpomembnejši poznavalec življenja in dela Svetozarja Borojevića Milan Pojić je to dilemo zaznal, čeprav ga je opredelil kot Hrvata. Zapisal je: »...Drugi stereotip je, da je rojen v pravoslavni graničarski družini in da je zato Srb. Ta stereotip, ki ga je zelo uspešno promovirala srbska pravoslavna cerkev in sprejela širša hrvaška javnost, je bil razlog, da se je v zadnji Borojevićevi biografiji, objavljeni leta 1989 v Hrvaškem biografskem leksikonu Leksikografskega zavoda Miroslava Krležje zdelo potrebno poudariti, da je Borojević 'po poreklu iz srbske graničarske družine'. Nobeden od navedenih stereotipov ni točen...«¹ Vsekakor pa obstajajo tudi avtorji, raziskovalci življenja Svetozarja Borojevića, ki niso tako prepričani o tem, da je bil Borojević po narodnosti Hrvat, čeprav se je sam tako opredeljeval. Petra Svoltjšak ga npr. v razpravi »Čigava ali komu soška fronta, Slovensko-hrvaški odnosi med prvo svetovno vojno v luči obrambe zahodne slovenske narodne meje« (Studia historica Slovenica, 2008, str. 370–371), opredeljuje kot Avstrijca ali kot človeka brez domovine. Odličen poznavalec Svetozarja Borojevića vojni zgodovinar Janez J. Švajncer meni, da je bil srbskega porekla.² Ugleden zgodovinar in poznavalec naslovne tematike Drago Roksandić, se v svojem delu »Svetozar Borojević od Bojne (1856–1920), Lav ili lisica sa Soče?«, (Zagreb 2006, str. 15), o njegovi narodni pripadnosti neposredno ne opredeljuje, zaznava pa dilemo. Posredno pa na to temo zapiše: »V zapuščini Srbov na Hrvaškem je še vedno posebno redka in še bolj nekako nedomišljena kritična refleksija o lastni vojno-krajinski zapuščini, o vseh tistih njenih paradoksih in apriorizmih...Rekel bi, da je eno od najpomembnejših vprašanj ljudske emancipacije Srbov na Hrvaškem, kot posameznikov, ljudi in skupnosti, prav soočiti se z lastno zapuščino. Eno najbolj kontradiktornih oporišč tako razumljene zapuščine Srbov na Hrvaškem, je 'fenomen' Svetozar Borojević.« Dosti bolj neposredno so se o njegovi narodni pripadnosti izrazili nekateri drugi avtorji. V objavljenem nagovoru na prireditvi, ki jo je Srpski kulturni klub v Ljubljani pripravil ob 150 letnici rojstva Svetozarja Borojevića marca 2006, je dr. Vasa Predojević Borojevića jasno opredelil za Srba: »... Danes smo se sestali s posebnim razlogom, ki bi zahteval veliko svečanost,

¹ Milan Pojić, Vojskovoda Svetozar Borojević 1856-1920, Zagreb 2006, str. 4 (Dalje: Pojić, Vojskovoda...)

² Janez J. Švajncer, General Borojević in Slovenci, Vojnozgodovinski zbornik, Ljubljana, 2002, št. 8, str. 24.

toda mi bomo, skladno z našimi možnostmi, praznovali skromno. Toda z velikim ponosom in z željo, da se čas in ljudje, ki se jih bomo dandanes spominjali, nikoli ne izbrišejo iz zavesti našega – srbskega naroda in narodov sveta... To je bil edini predstavnik južnoslovenskih narodov, Srb iz Umetiča pri Kostajnici, ki je v avstro-ogrski monarhiji doživel največje vojaške časti...«³ Tudi glavni referent na tem srečanju, poznavalec življenja in dela feldmaršala Borojevića Miro Simčič je bil enakega mnenja in je zapisal: »... Borojevići so bili Srbi iz hrvaške Vojne Krajine...«⁴ In še, direktor avstrijskega Herresgeschichtliches Museuma/Vojnozgodovinski muzej z Dunaja in odličen poznavalec 1. svetovne vojne, dr. M. Christian Ortner ga ima za: »Srba iz Slavonije« (sic!).⁵

Ne opredeljujem se za nobeno opcijo, opozarjam le, da v znanstveno razpravo kakršna je pričujoča spremna študija sodi tudi omemba te dileme.

Druga omembe vredna dilema iz življenjepisa Svetozarja Borojevića, je kraj in datum njegovega rojstva. Avtorica spremne besede na strani 52 zapiše, da je bil Borojević rojen 13. 12. 1856. To je datum, ki ga najdemo v uradni publikaciji vojaškega reda Marije Terezije: »Der Militär–Maria Theresien Orden«, Wien 1944, str. 29. To je tudi največkrat navajjan datum. Toda že na strani 54 najdemo podatek iz objavljenega prevoda Borojevićevega vojaškega matičnega lista, ki ga hrani Avstrijski državni arhiv, da se je rodil 1. 12. 1856. V literaturi pa krožita še datuma 23. 11. in 2. 12.⁶ S kolegom Božom Repetom sva se »in situ« trudila, da bi na sedežu pravoslavne župnije v Petrinji ugotovila kateri datum je točen, toda bila sva neuspešna. Krstne matične knjige namreč niso ohranjene in je zato točen rojstni datum Svetozarja Borojevića še vedno vprašljiv. »...Tudi njegovega rojstnega kraja ni mogoče z gotovostjo določiti. Ko se je Družba 'Braća Hrvatskog Zmaja' odločila, da postavi spominsko ploščo Svetozarju Borojeviću, je nastal dvom kje naj se jo postavi. Iz ohranjenih dokumentov je kot rojstno mesto ugotovljena vas Mečenčani, čeprav je Borojević sam vztrajal pri vasi Umetić. Po izjavah sodobnikov so bili Mečenčani poveljniško mesto 4. umetičke čete, v kateri je bil njegov oče, sicer rojen v bližnji vasi Knezovljani, v službi kot desetar (korporal), živel pa je v hiši Nikole Borojevića, v kateri se mu je rodil sin Svetozar...« je zapisal Milan Pojić.⁷ Nedvomno pa je jasno, da je bil Borojević krščen v pravoslavni cerkvi v Mečečanih, ki stoji še danes, kot tudi (domnevna) rojstna hiša feldmaršala.⁸ Na drugi strani pa ostaja dejstvo, da danes, če verjamemo krajevni tabli, obstaja le kraj Umetići.

Zagotovo spet dilema, ki jo je po mojem mnenju treba omeniti v znanstvenem besedilu, ne glede na to kaj je točno.

³ Stopedeset godišnjica rođenja Svetozara Borojevića, komandanta soškog fronta, Srpski kulturni klub, Ljubljana, Interni izveštaj, sveska 13, Ljubljana, marec 2006, str. 4.

⁴ Ibid., str. 7.

⁵ TV SLO1. 7. junij 2015: V fokusu: 100 let 1. svetovne vojne – pogovor z dr. M. Christianom Ortnerjem.

⁶ Dušan Nečak, Božo Repe, O feldmaršalu Svetozarju Borojeviću de Bojni, Ljubljana 2010, str. 12, op. 5.

⁷ Pojić, Vojskovođa...str. 7.

⁸ Ibid., str.4.

Tretje vprašanje, ki bi vsekakor zaslužilo vsaj omembo v spremnem besedilu o življenjski poti Svetozarja Borojevića, je vprašanje ali je imel naziv barona ali ne. Ta plemiški naziv je zapisan na njegovem dunajskem grobu, kjer sta pokopana tudi njegov sin baron Fritz in žena baronesa Leontina. Arhivskega dokaza o njegovem baronstvu ni, čeprav ga tako poimenujejo nekateri avtorji. Tudi literatura, ki jo med drugim navaja avtorica spremne študije, ga naslavlja z »baronom«. ⁹ Na moja arhivska poizvedovanja o tem vprašanju mi je pisno odgovoril pristojni vodja delegacije madžarskega vojnega arhiva pri Avstrijskem državnem arhivu, podpolkovnik dr. Tibor Balla. Sporočilo navajam v prevodu iz nemščine:

»Spoštovani gospod profesor,
Borojević je madžarski naslov barona leta 1917 odklonil, hotel je namreč ponovno zaprositi zanj po zmagoslavnem koncu svetovne vojne. Kolikor jaz vem, ni baronskega naslova nikoli dobil ali uporabljal. Torej je napis na grobu na Osrednjem pokopališču napačen. V arhivu Vojaškega reda Marije Terezije nismo o tem našli nobenega dokumenta.
S prijaznimi pozdravi
Dr. Tibor Balla, podpolkovnik
Vodja delegacije«¹⁰

Svojih trditev sicer ni z ničemer dokazal, toda vprašanje vse do danes ni razčiščeno, v spremni študiji pa tudi ne problematizirano.

Zadnje dilemo, ki jo omenjam v tem spisu, v spremni študiji pa je ostala neomenjena, zadeva njegovo ime. Po meni znanih, rokopisnih, nemških in slovenskih ter v najini knjižici o feldmaršalu objavljenih virih, se je dosledno podpisoval kot Borojević. To obliko najdemo tudi v objavi prevoda njegovega vojaškega matičnega lista, ki je objavljena na strani 54 pričujoče zbirke virov. Ne oporekam uporabi hrvaške oblike njegovega imena t. j. Borojević, vendar se ta ne sklada z arhivskimi viri. Meni je zato bližja oblika, ki jo je sam uporabljal – Borojević. Vsekakor pa odločno zagovarjam uporabo njegovega celotnega imena v obliki – Borojević (Bojna) Svetozar ali Svetozar Borojević de Bojna in ne von Bojna, saj je bil ogrski plemič. Avtor najbrž najbolj znane v nemškem jeziku napisane monografije o Borojeviću Ernest Bauer, *Der Löwe von Isonzo*, Graz 1986 je v zavihku knjige uporabil kar obe preponi pa še baronski naslov mu je dodal: »Freiherr Svetozar von Borojević de Bojna«, v naslovu knjige pa pravilno zapisal »Feldmarschall Svetozar Borojević de Bojna.

Skratka jasna beseda o tem vprašanju, naslonjena na primarno arhivsko gradivo, je več kot potrebna.

⁹ Na primer: Zbornik radova »Feldmaršal Svetozar barun Borojević od Bojne (1856-1920)«, Zagreb 2012.

¹⁰ Sehr geehrte Herr Professor! Borojević hat den ungarischen Baronstitel im Jahre 1917 abgelehnt, er wollte den nämlich nach dem siegreichen Ende des Weltkrieges neuerlich beantragen. Meines Wissens nach hat er nie den Baronstitel bekommen oder gebraucht. Also die Aufschrift auf sein Grab im Zentralfriedhof ist falsch. Im Archiv des Militär Maria Theresien Ordens im Kriegsarchiv haben wir keine Dokumente darüber gefunden.

Mit freundlichen Grüßen, Dr. Tibor Balla Oberstleutnant Delegationschef
Pismo hrani avtor.

Za ta namen puščam ob strani še nekatera odprta vprašanja, ki sem jih načel v citirani knjigi, ki sva jo napisala s kolegom Repetom in jih ne bi škodilo vsaj omeniti v sicer korektno napisani spremni študiji. Le omenim naj: »zmedo« okoli dodelitve poveljniškega in viteškega križa vojnega reda Marije Terezije,¹¹ napačno datiranje njegovega zahvalnega pisma ljubljanskemu županu za dodeljen naziv častnega meščana Ljubljane, nejasnost/netočnost okoli podatka, ki ga je v tem pismu sam zapisal namreč, da je leta 1872 v Ljubljani začel svojo vojaško kariero,¹² razpravo o tem ali je bil res, kot trdijo nekateri avtorji »zamolčan«, dalje, je bil res samo junak ali tudi uživač, kot ga opisuje Miroslav Krleža, v eseju »Pijana novembrska noč 1918«.¹³ Prav bi bilo popraviti navedbe v literaturi, kjer najdemo podatek, da je bil poplemeniten leta 1902, v resnici pa je dobil plemiški naslov 2. maja 1905. Ne bi škodila tudi omemba dejstva, da je Borojević postal častni meščan prenekaterega slovenskega kraja, tako kot ni v ničemer škodila navedba v najini knjigi, da je postal častni meščan mnogih hrvaških krajev, objavila pa sva celo faksimile slavnega pisma zagrebškega župana Holjevca.¹⁴

Kolegi iz Hrvaškega državnega arhiva so opravili veliko in hvalevredno delo. Moje zapisane kritične misli nikakor nimajo namena zmanjševati pomena opravljenega dela. Tudi slovensko zgodovinopisje bo imelo z objavo teh virov velike koristi. Mislim le, da je bila pri spremnih študijah zamujena priložnost, da bi bila slika o pomenu, življenju in delu Svetozarja Borojevića lahko še boljša in popolnejša ob obširnejšem upoštevanju dognanj slovenskih avtorjev in bi bila navedena vsaj opozorila na še odprta vprašanja v zvezi z njim. Končno je bil feldmaršal Svetozar Borojević de Bojna pomemben tudi za slovensko zgodovino.

Dušan Nečak

---

¹¹ Borojević je bil edini oficir v zgodovini reda, ki je prejel najprej višjo in kasneje še nižjo stopnjo reda. Zadnjo posmrtno.

¹² Za obe dilemi glej: Nečak, Repe, O feldmaršalu Svetozorju Borojeviću, str.31.

¹³ Miroslav Krleža, Deset krvavih let in drugi politični eseji, Ljubljana 1962.

¹⁴ Obstaja dokument c. k. vojnega ministrstva, ki je Borojeviću 23. marca 1916 sporočilo, da je postal častni meščan 44 mest in krajev na Hrvaškem in Slovenskem. Ta številka zagotovo ni dokončna. ÖStA/KA, Nachlass Borojević, B/4:10 in B/4:3b